

# Ööst ja muustki

Karin Leivategija

ERMi aastaraamatu „Uurimusi ööst“ teine osa koondab kolme artiklit, mis käsitlevad sotsiaalseid ja kultuurilisi protsesse muutavas maailmas.

Esimesed kaks artiklit panustavad muuseumi uurimisprojekti „Linna ööelu etnoloogia“ (2020–2024), mille raames valmis ka ERMi suurnäitus „Kellele kuulub öö?“ (2024–2025). Projekti käigus uuriti, kuidas inimesed on Eesti linnades öist elu loonud, kogenud ja reguleerinud. Ööd käsitletakse siin kui sotsiaalset ja kultuurilist nähtust, mille tähendus on ajas ja ruumis pidevalt muutunud. Kuigi ööd on inimesed

eelkõige tajunud kui päeva vastandit või puhkuseks mõeldud aega, siis tegelikult on see rikkalikum ja keerukam aegruum, kus leiavad aset olulised sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised protsessid. Öö uurimine aitab paremini mõista, kuidas inimesed suhestuvad pimeduse, une, töö, meelelahutuse ja turvalisuse küsimustega, ning kuidas on erinevad ühiskonnad ja kultuurid öiseid praktikaid kujundanud.

Varasem akadeemiline uurimistöö on põhjalikult käsitletud läänemaailma linnaöö ajalugu ja arengut. Käesoleva kogumiku esimene number keskendub samuti öisele ajaloole, seda Eesti kontekstis. Samal ajal on 21. sajandil öö kui uurimisobjekt nii temaatiliselt kui ka metodoloogiliselt oluliselt mitmekesisistunud. Seetõttu pöörame siinses numbris pilgu olevikku ja tulevikku, uurides ööd Kaug-Idas ja globaliseerunud maailmas.

Suurem osa viimaste aastakümnete ööuuringutest keskendub Lääne kaasaja linnaöö protsessidele ja väljakutsetele, käsitledes näiteks öömajandust ja

linnajuhtimist (Lovatt, O'Connor 1995; Seijas, Gelders 2021), ööpärandit ja gentrifikatsiooni (Hae 2012), linnavalgustuse ja pimeduse suhet (Edensor 2017), öiste ruumide kujundamist ja reguleerimist (Chatterton, Hollands 2002; Williams 2008; Nofre, Eldridge 2018), mitteametlikke öiseid praktikaid ja kohti (Shaw 2018), öötöötajaid (MacQuarie 2022) ning öö kujutamist meedias (Straw 2015).

Kuigi Eestis ei ole ööuuringute valdkond veel välja kujunenud, on siiski tehtud mitmeid uuringuid öise elu teemal ning uurimisfookus on muutumas mitmekesisemaks. Öö- ja pimeduse kogemus varieerub kultuuriti ja sotsiaalsete rühmade lõikes, kuid samal ajal mõjutavad globaliseerumine ja tehnoloogilised muutused üha enam öiseid praktikaid ja kogemusi. Sellist dünaamikat peegeldavad ka Terje Toomistu ja Tõnis Jürgensi artiklid.

Antropoloog Terje Toomistu artikkel „Transsooline keha Indoneesia ööelus: *waria*’de seksitöö, nauding ja enesekinnituslik kogemus“ uurib transsooliste *waria*’de

kogemusi Surabaya ja teiste Indoneesia linnade öistes kohtumispaikades. *Waria*'d leiavad ööelus võimaluse avastada ja väljendada oma identiteeti ja tunda sotsiaalset kuuluvust, mida päevased normid sageli piiravad. Kuigi ööelul on nende jaoks majanduslik mõõde – seksitöö pakub *waria*'dele sissetulekuallikat – rõhutab Toomistu artiklis ka ööelust saadavat sotsiaalset ja afektiivset kogemust. Samas toob artikkel esile ka ohud, nagu politsei ja äärmuslike religioossete gruppide surve, marginaliseerimine ja terviseriskid, mis peegeldavad Indoneesia soo- ja seksuaalvähemuste jaoks sügavamaid väljakutseid.

Eesti Kunstiakadeemia kunsti ja disaini doktorandi Tõnis Jürgensi loovuurimusel põhinev artikkel „Une panoptikum“ käsitleb und tänapäeva globaliseerunud ja tehnoloogiast küllastunud ühiskonnas. Jürgens uurib une koloniseerimist turumajanduse ja tehnoloogia poolt, kirjeldades, kuidas digitaalne jälgimine on

teinud unest viimase vabana püsinud tsooni, mis muutub aina rohkem mõõdetavaks ja optimeeritavaks. Une mõõtmise populaarsus on seotud unekriisi ja pideva tootlikkuse sundusega, mistõttu inimesed peavad unekvaliteedi tõstmiseks vajalikuks seda mõõtmisvahenditega jälgida. Jürgens rõhutab, et selline jälgimine muudab une kui intiimse ja isikliku ruumi osaks avalikust ja majanduslikult motiveeritud andmekogumisest.

Mõlemad artiklid toovad esile, kuidas öö ei ole pelgalt ajavahemik, vaid sotsiaalsete suhete ja võimudünaamika kujundaja. Kui unevaldkonnas muutub öö tehnoloogilise jälgimise ja turumajanduslike huvide tõttu üha vähem privaatseks, siis Indoneesia *waria*'de jaoks pakub ööelu võimalust enesemääratlemiseks ja kogukondliku kuuluvuse leidmiseks. Mõlemal juhul näeme laiemaid ühiskondlikke pingeid, mis kujundavad ja väljendavad seda, kuidas ja kellele öö tegelikult kuulub.

Kolmandas artiklis toob ERMi konserveerimisosakonna juhataja Kristiina Piirisild lugeja aga une- ja öömaailmast ERMi igapäevaste proovikivide juurde. Artikkel „Vibratsioonist tingitud riskide hindamine Eesti Rahva Muuseumis“ erineb temaatiliselt kahest esimesest, kuid avab samuti värskaid uurimisteemasid muuseumist.

Keskendudes muuseumikogude säilitamisele, käsitleb artikkel vibratsiooni kui muuseumiesemetele potentsiaalselt kahjulikku tegurit. Artikkel on osa konserveerimisosakonnas toimuvast akadeemilisest uurimistööst ja võtab kokku Piirisilla uuringu tulemused. Külastajate arv muuseumides kasvab, ka toimub seal üha mitmekesisemaid sündmusi, mis võivad tekitada vibratsiooni ning seeläbi mõjutada museaalide seisukorda ja pikaajalist säilimist. Artikkel uurib, kuidas külastajate ja masinate liikumine, kontserdid ja muud üritused, samuti hoone enda konstruktsioonide eripärad võivad aja jooksul põhjustada esemeid kahjustavat vibratsiooni. Piirisild

analüüsib tehtud mõõtmisi ja pakub välja soovitusi, kuidas vähendada vibratsiooniga seotud ohte ning tagada museaalidele parem kaitse. Uuring on oluline Eesti muuseumitöö kontekstis ja pakub väärtuslikke teadmisi ka rahvusvahelisel tasandil, aidates teistel muuseumidel ja kultuuripärandi säilitamisega tegelevatel asutustel sarnaste riskidega paremini toime tulla.

### Kirjandus

- Chatterton, Paul; Hollands, Robert. 2002. Theorising urban playscapes: producing, regulating and consuming youthful nightlife city spaces. – *Urban Studies* 39 (1): 95–116.
- Edensor, Tim. 2017. *From Light to Dark: Daylight, Illumination, and Gloom*. University of Minnesota Press.
- Hae, Laam. 2012. *The Gentrification of Nightlife and the Right to the City: Regulating Spaces of Social Dancing in New York*. Routledge.
- Lovatt, Andy, O'Connor, Justin. 1995. Cities and the night-time economy. – *Planning Practice & Research* 10 (2): 127–134.
- MacQuarie, Julius-Cezar. 2022. Midnight dispatch: nightworkers' voices from the UK and Romania. – *Eurozine*.
- Nofre, Jordi; Eldridge, Adam (toim). 2018. *Exploring Nightlife: Space, Society and Governance*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Seijas, Andreina; Gelders, Mirik Milan. 2021. Governing the night-time city: The rise of night mayors as a new form of urban governance after dark. – *Urban Studies* 58 (2): 316–334.
- Shaw, R. 2018. *The Nocturnal City*. Routledge.
- Straw, Will. 2015. Media and the urban night. – *Articulo – Journal of Urban Research* 11.
- Williams, Robert. 2008. Night spaces: darkness, deterritorialization, and social control. – *Space and Culture* 11 (4): 514–532.